

OVERSIKT

KRIG MED FJERNKONTROLL – DRONER OG KRIGENS ETIKK

*Andreas Brekke Carlsson, andreas.brekke.carlsson@forsvarsetikk.no
Sekretær i Etisk råd for forsvarssektoren*

*Camilla Serck-Hanssen, camilla.serck-hanssen@forsvarsetikk.no
Leder av Etisk råd for forsvarssektoren og professor i filosofi ved Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk*

*Jacob Thomas Staib, jacob.thomas.staib@forsvarsetikk.no
Nestleder i Etisk råd for forsvarssektoren, kommandørkaptein sjef for jus og militærmaktseksjonen ved Forsvarets høyskole*

DEN MILITÆRE BRUKEN AV droner¹ har økt kraftig de siste årene. Bevåpnede droner ble antageligvis første gang benyttet i Jemen i 2002, da en Hellfiremissil avfyrt fra en Predator drone tok livet av fire personer som var mistenkt for å tilhøre Al-Qaida. Siden den gang har USA gjort utstrakt bruk av droner både i Irak og Afghanistan, men også i Pakistan og Jemen. I dag er nesten en tredjedel av alle amerikanske krigsfly en drone og i 2014 utdannet USA flere droneoperatører enn jagerflyvere og bombeflyvere til sammen (Lyche 2014).

Fremveksten av droneteknologi og USAs droneangrep har avfødt en opphetet debatt. I denne artikkelen vil vi gi en oversikt over de viktigste *etiske* problemstillingene knyttet til bruk av bevåpnede droner. Som ved mye annen ny teknologi, reiser fremveksten av droner to forskjellige typer etiske spørsmål, et praktisk og et prinsipielt. Det første dreier seg om hvordan bevåpnede droner faktisk benyttes i dag, for eksempel i USAs kamp mot Al-Qaida. Det andre dreier seg om hvorvidt det er noe spesifikt ved denne teknologien som gjør den moralsk problematisk. Begge disse spørsmålene er viktige, men de bør holdes adskilt. Mange er for eksempel kritiske til president Obamas droneangrep i Pakistan. Disse angrepene er eksempler på såkalte «targeted killings»; målrettede angrep mot angivelige terrorister utenfor en anerkjent krigssone. Selv om man skulle konkludere med at denne formen for drap er umoralsk, sier ikke dette så mye om droneteknologien som sådan. «Targeted killings» kan like gjerne skje ved hjelp av snikskyttere eller jagerfly. Vi vil fokusere på det prinsipielle spørsmålet.

Rammeverket for artikkelen er rettfærdig krigstradisjonen. I følge denne tradisjonen kan krig være moralsk akseptabel og til og med påkrevd, dersom visse kriterier

er oppfylt. Tradisjonen skiller mellom jus ad bellum (når det er rett å gå til krig) og jus in bello (hva det er rett å gjøre i en krig). De vanligste kriteriene er:

Jus ad bellum

- 1 Rettferdig grunn
- 2 Proporsjonalitet
- 3 Mulighet til å lykkes
- 4 Siste utvei
- 5 Legitim autoritet
- 6 Riktig intensjon

Jus in bello

- 1 Diskriminering
- 2 Proporsjonalitet

Er det noe ved droneteknologien som gjør oss mer tilbøyelig til å bryte disse reglene? I det som følger vil vi gi en oversikt over de mest relevante in bello og ad bellum-kriteriene og hvilke utfordringer droneteknologien skaper for disse. Disse etiske reglene overlapper i noen grad med krigens folkerett. Vi vil imidlertid holde jussen utenfor og fokusere på etikken. Men først vil vi si litt mer om hva som kjennetegner droner.

Hva er nytt?

En drone er et ubemannet luftfartøy som fjernstyres av operatører på bakken. De to dronetypene som oftest har blitt brukt i angrep er MQ-1B Predator og MQ-9 Reaper. Begge disse dronene er utstyrt med Hellfiremissiler, men har også et sofistikert overvåkningssystem som gjør at operatøren kan få svært detaljert oversikt over det som skjer på bakken. Droner bruker mindre drivstoff enn jager- og bombefly og er ikke avhengig av at piloten må vende tilbake for å hvile. En fullt bevæpnet Predator drone kan bli værende i luften opp mot 24 timer (Rothenberg 2015: 444). De kan bruke dager, uker eller måneder til å samle data som vil behandles av analytikere. Operatørene som styrer dronene kan sitte tusenvis av mil unna.

Droneteknologien gjør det mulig å ta liv over stor avstand, med en høy presisjon og uten umiddelbar risiko for operatøren. Hver for seg er ikke disse trekkene noe nytt. Ambisjonen om å kunne ta liv over avstand har kjennetegnet hele den militærteknologiske utviklingen. Spyd, gevær, bombefly og missiler ble alle utviklet med dette formålet for øyet. Det finnes også mange våpen som er presise, bare man kommer nær nok. Tidligere har dette ofte medført en fare for soldaten som avfyrte våpenet. Droneteknologien eliminerer denne risikoen, uten å gjøre våpenet mindre presist.

Dagens droner styres av operatører, men det investeres allerede mye i utviklingen av autonome systemer. Det amerikanske luftforsvarets visjon for droner inkluderer «[w]idespread use of highly adaptable and flexible autonomous systems and proces-

ses to provide significant time efficiencies and operational advantages over adversaries» (US Air Force 2014: 12). Denne utviklingen reiser viktige etiske spørsmål. Men i denne artikkelen vil vi kun forholde oss til ikke-autonome droner.

Jus in bello: Diskriminering

Rettferdig krig-tradisjonen skiller mellom sivile og militære mål. Diskrimineringsprinsippet sier at kun stridende er legitime mål. Sivile kan ikke gjøres til mål for krigshandlinger. Er det noe ved droneteknologien som gjør det lettere å bryte dette prinsippet?

Noen former for våpenteknologi er uegnet til å skille stridende fra ikke-stridende. Dette gjelder for eksempel atomvåpen, biologiske og kjemiske våpen, samt klasebomber. Disse våpnene er derfor forbudt eller strengt regulert av krigens folkerett.² Det er imidlertid ikke noe ved droner som gjør dem uegnet til å skille stridende fra ikke-stridende på denne måten. På grunn av sofistikert overvåkningsutstyr, mulighet til å overvåke målet over en lengre periode samt relativt presis ammunisjon, er det snarere slik at droneteknologien i seg selv *legger bedre til rette* for diskrimineringsprinsippet enn andre våpen det vil være naturlig å sammenligne den med. Dette betyr ikke nødvendigvis at bruk av droner innebærer færre sivile dødsfall. Som for andre konvensjonelle våpen, vil ikke droner være diskriminerende hvis ikke operatøren er diskriminerende. Dette vil avhenge både av hva slags informasjon operatøren har og hvordan informasjonen brukes.

Droner tar livet av uskyldige sivile, men dette gjelder alle former for krigføring. Akkurat hvor mange sivile dødsfall det er snakk om, er et omstridt spørsmål. De beste tallene har vi fra USAs droneangrep i Pakistan. Flere uavhengige tenketanker har opprettet databaser som sammenstiller tall fra en rekke forskjellige nyhetskilder i håp om å få en oversikt. Bureau of Investigative Journalism i London oppgir 412 droneangrep siden 2004, med mellom 2432 og 3936 døde. Av disse er mellom 416–959 sivile. Ifølge New America i Washington har det vært 395 droneangrep siden 2004. De melder mellom 2221–3605 døde, og 258 til 307 sivile tap. På grunn av vanskeligheter med å skille stridende fra ikke-stridende i disse områdene, benytter New America seg også av kategorien «unknown». Mellom 199–334 av de døde faller inn i denne kategorien.³ Droneangrepene er dermed ikke fullt så kirurgiske som amerikanske myndigheter liker å fremstille dem. Sammenlignet med andre typer operasjoner er dette likevel relativt lave tall. Avery Plaw (2013: 147–148) påpeker at amerikanske operasjoner i FATA (Pakistans føderalt administrerte stammeområder) som ikke benyttet seg av droneangrep, men isteden kommandoraider og artilleriild, har medført større sivile tap. Det samme gjelder Israels bruk av «targeted killings» (ibid). Tallene for droneangrep i Pakistan tyder også på at sivile dødsfall har sunket betraktelig i de siste par årene. I følge New America var det kun 3–5 sivile dødsfall (3–4 «unknown») i 2013. I 2014 oppgir de at ingen av de mellom 126 og 155 døde var sivile. Denne nedgangen skyldes sannsynligvis en kombinasjon av en mer sofistikert overvåkningsteknologi

og strengere regler for når droneangrep kan tillates (Bergen og Rowland 2015: 21; Brooks 2015: 232).

Formålet med disse tallene er ikke å forsvare droneangrepene i Pakistan. Det er en rekke moralske og juridiske problemer knyttet til «targeted killings». Denne empirien gir likevel en viss pekepinn om at droner i det minste har potensiale til å være diskriminerende. Det er likevel verdt å spørre seg om det er noe ved droneteknologien som gjør operatøren mer tilbøyelig til å ta beslutninger som strider mot diskrimineringsprinsippet.

Det hevdes ofte at den fysiske avstanden mellom mennesker påvirker vår moralske dømmekraft. Vi har lettere for å opptre moralsk godt overfor folk som er nær oss enn mot dem vi ikke møter direkte. Et mye brukt argument sier at *avstanden mellom operatør og mål* kan medføre en mindre uvilje mot å ta uskyldiges liv. FNs spesialrapportør Phillip Alston og Hina Shamsi formulerte denne bekymringen i *The Guardian*:

Young military personnel raised on a diet of video games now kill real people remotely using joysticks. Far removed from the human consequences of their actions, how will this generation of fighters value the right to life (Alston og Shamsi 2010).

Avstanden mellom operatør og mål er imidlertid ikke nødvendigvis til hinder for diskrimineringsprinsippet. Avstanden kan bidra til en større grad av objektivitet. Sammenlignet med nærkamp vil ikke droneoperatørens dømmekraft i like stor grad forstyrres av frykt, tidsnød, sinne og utmattelse. Peter W. Singer påpeker:

A remote operator isn't in the midst of combat and isn't watching his buddies die around him as his adrenaline spikes; he can take his time and act deliberately in ways that can lessen the likelihood of civilian deaths (Singer 2009a: 41).

Men denne sammenligningen kan være misvisende. Alternativene til bruk av droner er neppe nærkamp. Det relevante spørsmålet er derfor om man er mer tilbøyelig til ikke å ta hensyn til andres (uskyldiges) liv når man sitter som operatør enn som pilot om bord i et jagerfly. Det er grunn til å tvile på dette. En jagerflypilot vil slippe sitt våpen på grunnlag av sine måldata og returnere raskt til basen. Han har derfor begrenset kontakt med målet. En droneoperatør derimot, overvåker en landsby eller en konvoi i timer, dager eller uker. Droneoperatøren vil også analysere *resultatene* av operasjonen (Lee 2012, Blanchard 2015). Denne utstrakte overvåkingen gjør at droneoperasjoner innebærer «war at a very intimate level» (Anonym dronepilot, intervjuet av Daniel Rothenberg, i Bergen og Rothenberg 2015: 116). En droneoperatør i CIA, intervjuet av Daniel Kleidmann, beskriver den psykologiske forskjellen mellom å operere droner og fly jagerfly på denne måten:

I used to fly my own air missions... I dropped bombs, hit my target load, but had no idea who I hit.

Dronangrep derimot, bidrar til en større grad av nærhet:

I can look at their faces...see these guys playing with their kids and wives...After the strike, I see the bodies being carried out of the house. I see the women weeping and in positions of mourning. That's not PlayStation; that's real (Kleidman 2012, sitert i Brooks 2015: 233–234).

Hvorvidt Playstation-mentaliteten er reell, er et empirisk spørsmål som det ennå ikke er forsket mye på. Noe av den begrensede forskningen som er gjort, peker i en annen retning. En studie bestilt av Armed Forces Health Surveillance Center, rapporterer at psykiske senskader som depresjon og posttraumatisk stressyndrom (PTSD) er like utbredt blant droneoperatører som hos de som flyr bemannede fartøyer (Otto og Webber 2013). Det kan selvsagt være mange grunner til dette – lange arbeidsdager, manglende mulighet til å snakke om angrepene, og den kognitive dissonansen som følger med å gå hjem til familien rett etter å ha vært involvert i et droneangrep. Men den høye andelen av droneoperatører med PTSD kan i det minste være en indikator på at droneoperatører ikke tar like lett på det å ta liv som FNs spesialrapportør frykter.

Jus in bello: Proporsjonalitet

Prinsippet om diskriminering sier at sivile aldri skal være militære *mål*. In bello- reglene forbyr likevel ikke militære aksjoner som innebærer sivile tap. Det kan være moralsk akseptabelt å bombe en våpenfabrikk for å oppnå et viktig militært mål, selv om man forutser at de sivile som jobber i eller bor tett ved fabrikkene kan dø i eksplosjonen. Sivile tap kan av og til godtas hvis de er ikke-intenderte, men forutsigbare effekter av et angrep mot et militært mål. Det er flere krav som må oppfylles for at denne typen aksjoner kan være akseptable. Et viktig kriterium er prinsippet om proporsjonalitet, som sier at det må være et *rimelig forhold* mellom den forventede militære effekten og de forutsette, men ikke-intenderte sivile tapene (Syse 2003: 139). Våpenfabrikken kan bombes hvis den forventede militære effekten er avgjørende og de forventede sivile tapene er små.⁴ Er den militære effekten ubetydelig og de sivile tapene store, vil imidlertid bombingene bryte med proporsjonalitetsprinsippet.

Som vi har sett er droner mer presise enn andre typer våpen det er naturlig å sammenligne med. Dette gjør at de kan være bedre egnet til å skille mellom sivile og stridende, og dermed overholde prinsippet om diskriminering. Betyr det at bruken av droner også vil være proporsjonal? Ikke nødvendigvis. Presisjon er vanligvis en forutsetning for at en viss type våpen kan brukes på en proporsjonal måte. Det er for eksempel vanskelig å tenke seg at bruk av atomvåpen kan overholde proporsjonalitetsprinsippet. Men presisjon er ikke en tilstrekkelig betingelse for at et angrep er proporsjonalt. Selv svært presise våpen vil innebære sivile tap, og disse tapene må veies opp mot den forutsette militære effekten. Hvis den militære effekten ikke er tilstrekkelig viktig, vil selv relativt få sivile dødsfall gjøre at angrepet bryter med proporsjonalitetsprinsippet.

Flere kommentatorer mener at dette er tilfellet med USAs droneangrep i Pakistan og Jemen. Etter hvert som bruken av droner har økt, virker det som om målene for disse angrepene befinner seg stadig lavere i terroristhierarkiet (Brooks 2015). Bureau of Investigative Journalism (2014) melder at kun 4% av de døde i USAs droneangrep i Pakistan er identifisert som Al-Qaida-medlemmer.⁵ Selv om droneangrepene tar livet av relativt få sivile, i det minste sammenlignet med andre våpen, kan man spørre seg om de militære målene er viktige nok til at disse angrepene er proporsjonale.

Hvis denne typen angrep ikke er proporsjonale, er det på grunn av amerikanske beslutningstagers valg av mål, ikke på grunn av noe spesifikt ved droneteknologien. Det kan imidlertid være trekk ved droneteknologien som nødvendigvis vil påvirke proporsjonalitetskalkylen. I *Living under Drones* (2012) har forskere fra Stanford og New York University undersøkt effektene av droneangrep på sivilbefolkningen i Nordvestpakistan. Rapporten hevder at droner *terroriserer* sivilbefolkningen:

Drones hover twenty-four hours a day over communities in northwest Pakistan, striking homes, vehicles, and public spaces without warning. Their presence terrorizes men, women and children, giving rise to anxiety and psychological trauma among civilian communities. Those living under drones have to face the constant worry that a deadly strike may be fired at any moment, and the knowledge that they are powerless to protect themselves. (2012: vii)

Dette ser ut til å være et problem overalt hvor droner brukes i en asymmetrisk krigføring, der det er vanskelig å skille mellom stridende og ikke-stridende. Det er grunn til å anta at de materielle skadene ved droneangrep vil være relativt begrensede på grunn av våpenets presisjon. De psykiske omkostningene kan derimot være betraktelige. En av de militære fordelene ved droner, er at man kan bruke dem til å overvåke et område over lang tid. Fordi dronene både brukes til overvåkning og til angrep vil summingen fra droner naturlig nok skape frykt og usikkerhet blant sivilbefolkningen.

Hvis denne frykten skulle være et av *formålene* med droneangrep, vil angrepene innebære terror: voldshandlinger som utføres med hensikt om å skape frykt blant sivilbefolkningen. Men selv om frykten blant sivilbefolkningen ikke skulle være intendert, vil den likevel være en forutsett konsekvens av krigføringen. Vi mener at den psykiske belastningen ved droneangrep bør inngå i proporsjonalitetskalkylen. Hvordan disse omkostningene skal vektet er et vanskelig spørsmål. Men dette problemet er ikke begrenset til psykiske belastninger. Proporsjonalitetskriteriet innebærer at man veier militære goder opp mot onder for sivilbefolkningen. Dette er notorisk vanskelig fordi disse størrelsene ikke er umiddelbart sammenlignbare. Hvor mange sivile er det legitimt å risikere livet til for å sikre en bro eller sprengne en våpenfabrikk? Disse avveiningene er alltid vanskelige, og det er ingen prinsipiell grunn til at psykiske belastninger ikke skal inkluderes.

Men kanskje disse belastningene er et mindre onde enn alternativet? Det er dronenes vedvarende overvåkning som skaper frykt. Som vi har sett, bidrar droners evne

til å overvåke et område over lengre tid til våpenets presisjon, noe som gir droneoperatører større muligheter til å unngå sivile dødsfall. Hvis frykten dronene påfører sivilbefolkningen veies opp mot tap av liv og fysisk skade, er droner kanskje likevel å foretrekke.

Dette poenget er relevant for å *sammenligne* dronenes kapasitet når det gjelder å ivareta proporsjonalitetsprinsippet med andre våpen. Men at droner vil være mer proporsjonale enn andre våpen, betyr ikke at bruken av dem er proporsjonal. *Det* spørsmålet vil kun avhenge av om ondene sivilbefolkningen utsettes for oppveies av de militære effektene. I dette regnestykket bør psykiske belastninger inngå, uavhengig av hvorvidt andre våpen ville innebære mer alvorlige onder.

Jus ad bellum

Droner har to kjennetegn som gjør dem attraktive for beslutningstagere som vurderer å gå til krig. For det første er droneangrep billigere enn andre måter å utøve voldsmakt i et annet land. Produksjonskostnaden for en Reaperdrone er omtrent 20 millioner dollar. Til sammenligning koster et F22-jagerfly omtrent 185 millioner dollar og et F35 (som blir det nye norske jagerflyet) omtrent 136 millioner dollar (Kaag og Krebs 2014: 24). Det er mulig at kostnadene for droner snart vil øke betraktelig, både på grunn av mer sofistikerte modeller og utgifter knyttet til forskning og utvikling. Men det avgjørende er i hvilken grad droner *oppfattes* som billigere av beslutningstagere (Brooks 2015: 235).

For det andre vil bruk av droner også minimere de *politiske* kostnadene ved krigføring. Å få soldater hjemsendt i kister er en åpenbar politisk belastning for beslutningstagere. Droneangrep, derimot, setter ikke egne soldater i noen umiddelbar fare. Som Rosa Brooks påpeker, er det ingen tilfeldighet at mens amerikanere gjerne betrakter krigene i Irak og Afghanistan som dyre feilsteg, har Obamas droneprogram relativt bred støtte i befolkningen.⁶

Siste utvei og ad bellum proporsjonalitet

Droneangrep kan dermed fremstå som et fristende alternativ til tradisjonelle former for angrep. Bekymringen mange har, er at disse, i og for seg positive, trekkene ved droneteknologien kan senke terskelen både for rettferdige og urettferdige kriger.

For at en krig skal være rettferdig, må den ha en rettferdig grunn. Nasjonalt selvforsvar mot et angrep fra en annen stat er den mest åpenbare grunnen til å gå til krig. Forsvaret av andre land eller kollektivt forsvar, som i NATO, kan gi en legitim grunn til krig. Etter folkemordet i Rwanda, er det nå også stor enighet om at humanitær intervensjon kan være en legitim grunn (Begby, Reichberg og Syse 2012: 329). Men selv om man har en rettferdig grunn til å gå til krig, er det også en rekke andre kriterier som må oppfylles for at det skal være moralsk legitimt å gå til krig. Et av de øvrige jus ad bellum-kriteriene, sier at militærmakt alltid skal være siste utvei. Man skal ikke

gå til krig før alle andre muligheter – diplomatiske, økonomiske etc. – er uttømt. Dette er vanskelig å gjennomføre i praksis i og med at det alltid vil være mer man kan gjøre før man går til krig. Kriteriet har ofte blitt tolket som et krav om at alle plausible ikke-voldelige løsninger må vurderes før man går til krig (ibid: 335).

De økonomiske og politiske fordelene ved droner kan bidra til at stater forbryter seg mot siste utvei-kriteriet, selv om de for øvrig har en rettferdig grunn til å gå til krig. Men muligheten til å bruke droner er ikke i seg selv tilstrekkelig til å sannsynliggjøre konvensjonell krigføring mellom stater. Droners strategiske fordel er presise, begrensede angrep, og det er terskelen for *denne* typen voldsbruk som sannsynlig vis vil senkes (Krebs og Zenko 2014).⁷

Ad bellum-kriteriene inkluderer også et krav om proporsjonalitet. De godene man ønsker å oppnå ved å gå til krig må oppveie de ondene som krigføringen vil medføre. Selv om et land har en rettferdig grunn til å gå til krig, for eksempel fordi det har blitt angrepet, kan det hende at de forventede konsekvensene av en krig vil være så alvorlige at det vil være disproportjonalt å gå til krig. Den sovjetiske invasjonen av Ungarn i 1956 ga for eksempel NATO en rettferdig grunn til å gå til krig. Men mange mener at risikoen for atomkrig, ville gjøre at et militært forsvar av Ungarn disproportjonalt (Hurka 2005: 35-36). En vanlig kritikk mot krigene i Irak og Afghanistan er at de bryter med dette proporsjonalitetskravet. Hvis formålet med disse krigene er å forhindre terroristangrep i Vesten, kan det være vanskelig å se hvordan lidelsene disse krigene har medført, oppveies av ønskede beskyttelsen mot fremtidige terroristangrep. Brunstetter og Braun (2011: 343) påpeker at droneangrep kan gi myndigheter mulighet til å gi et mer proporsjonalt svar på trusler, i og med at droner ikke krever bakkemannskap og lettere kan rette seg direkte mot de individene som står bak trusselen. Hvorvidt droner alene er et særlig effektivt virkemiddel i kampen mot terror, eller andre trusler, er et omstridt spørsmål. Men hvis de er det, kan de være et mer proporsjonalt alternativ enn andre typer metoder for voldsbruk, som bombe-tokt eller innsatsstyrker.

Det er imidlertid to viktige forbehold ved dette poenget. Selv om droner kan bidra til å gjøre *en krig* mer proporsjonal, brukes droner ofte *utenfor* tradisjonelle krigsskueplasser. USA strategi for «targeted killings» i Pakistan og Jemen er eksempler på dette. Det er høyst uklart hvorvidt denne typen aksjoner kan inkorporeres i rettferdig krig-tradisjonen. Hvis «target killings» ikke regnes som krigshandlinger, men snarere som en slags politiaksjon, vil mange mene at proporsjonalitetskalkylen vil se annerledes ut. Det vil typisk være en forskjell på hvor mye utilsiktet sivil skade man vil godta i en fredssituasjon og i en krigssituasjon.

Hvis droneangrep oppfattes som mer proporsjonale enn andre typer angrep, mener Brunstetter og Braun også at det er en fare for at man vil ty til denne typen begrensede, men dødelige angrep istedenfor andre ikke-dødelige virkemidler. Fordi droneangrep gir myndighetene en «coercive measure, short of full scale war» (2011: 239), kan det bidra til at man anser siste utvei-kriteriet som opprettholdt selv om kriteriet ikke benyttes på selve droneangrepene (ibid: 346).

Hittil har vi diskutert faren for at droneteknologien vil senke terskelen for å starte kriger som oppfyller kravet om rettferdig grunn, men som ikke oppfyller kravet om siste utvei. Hvis ikke det er en rettferdig grunn, er det meningsløst å snakke om siste utvei eller ad bellum- proporsjonalitet. Men mange kriger mangler en rettferdig grunn. Selv om droner ikke i seg selv skulle gjøre det mer sannsynlig med store, konvensjonelle kriger, er det alvorlig nok at teknologien kan sannsynliggjøre mindre, uberettigete angrep.

Det er imidlertid verdt å påpeke at en senket terskel ikke alltid er et onde. Når den angripende staten mangler en rettferdig grunn til å gå til krig, er det et problem at terskelen for krigføring senkes. Når det finnes en rettferdig grunn til å gå til krig, kan det derimot være bra at terskelen senkes. Stater vil av og til unngå militære operasjoner som de *burde* utføre på grunn av frykten for egne tap og de politiske kostnadene dette innebærer. Humanitære intervensjoner vil være et typisk eksempel. Beauchamp og Savalescu (2013) argumenterer for at droner kan bøte på dette problemet. Fordi bruk av droner ikke utsetter egne soldater for fare, kan teknologien øke sannsynligheten for humanitære intervensjoner som burde gjennomføres.

Legitim autoritet og demokratisk underskudd

Reglene for ad bellum spesifiserer at en krig kun er rettferdig dersom beslutningen om å gå til krig tas av en legitim autoritet. En legitim autoritet forstås gjerne enten som et statsoverhode – en statsminister, president eller monark eller som en valgt forsamling – en kongress eller parlament (Frowe 2011: 59). I Norge skal Kongen (regjeringen) ta beslutningen om å gå til krig, i USA er dette kongressens oppgave. Så lenge de rette prosedyrene følges, vil kravet om legitim autoritet oppfylles. Man kan imidlertid også tenke seg en mer substansiell forståelse av dette kriteriet, hvor det i tillegg kreves et visst nivå av offentlig debatt og engasjement for at beslutningen om å gå til krig kan sies å ha legitim autoritet. Peter W. Singer ser ut til å forsvare denne posisjonen:

When a nation decides to go to war, it is not just deciding to break stuff in some foreign land. As one philosopher puts it, the very decision is «a reflection of the moral character of the community who decides. Without public debate and support and without risking troop, though, the decision of war may only reflect a nation that doesn't give a damn.» (Singer 2009b: 323)

Singers bekymring er at droneteknologien svekker det demokratiske grunnlaget både for å gå til krig og for å fortsette en allerede påbegynt krig (Singer 2012). Fordi droner ikke medfører tap av liv, er det grunn til å anta at offentligheten vil investere mindre i debatten. Michael Ignatieff (2000: 4) spør «If war becomes unreal to the citizens of modern democracies, will they care enough to control and restrain the violence in its name?»

Dette er en bekymring det er verdt å ta på alvor. USAs droneroperasjoner i Pakistan har aldri vært diskutert i kongressen. I forbindelse med USAs bruk av droner i

Libya, argumenterte det Hvite hus for at godkjenning fra Kongressen ikke er nødvendig fordi:

us operations do not involve sustained fighting or active exchanges of fire with hostile forces, nor do they involve the presence of us ground troops, us casualties or a serious threat thereof ... (Washington Post 15 juni 2011)

Hadde disse operasjonene medført egne tap, er det grunn til å anta at de også ville vært underlagt en strengere demokratisk kontroll. Problemet med demokratisk legitimitet gjelder imidlertid ikke bare droner. Sitatet fra Ignatieff ovenfor ble gjort i forbindelse med Kosovointervensjonen i 1999, der NATO unngikk egne tap ved å slippe bomber fra 5000 meters høye, der bombeflyene ikke kunne skytes ned. Siden Vietnamkrigen har relativt få vestlige soldater mistet livet i strid og toleransen for egne tap er lav. Fremveksten av droner kan betraktes som et ledd i denne utviklingen.

En debatt som hovedsakelig dreier seg om egne tap er imidlertid ikke nødvendigvis av det gode. Fokuset på egne tap kan lett overskygge andre viktige dimensjoner ved krigføringen.⁸ Det er heller ikke slik at droneangrep eliminerer en offentlig diskusjon. Debatten om droner har vært intens og omfattende selv om den ikke er drevet av egne tap. Den har snarere dreid seg om spørsmål knyttet til sivile tap, droneoperasjonenes effektivitet og hvorvidt det er legitimt å bruke droner utenfor etablerte krigssoner.

Bekymringer og argumenter

Så langt har vi diskutert problemer knyttet til bruken av droner. Men det finnes også moralske argumenter for å benytte seg av denne teknologien. Bradley Strawser (2010; 2013) har argumentert for at vi, under visse omstendigheter, er *moralsk forpliktet* til å benytte oss av droner. Utgangspunktet for argumentet er det han kaller Prinsippet om unødvendig risiko (PUR):

It is wrong to command someone to take on unnecessary potential lethal risk in an effort to carry out a just action for some good; any potentially lethal risk incurred must be justified by some strong countervailing reason (2010: 344).

Et angrep med jagerfly eller bakketropper vil alltid innebære en risiko for tap av pilotens eller soldatens liv. Droner fjerner denne risikoen. For å applisere PUR på droner, må to viktige betingelser tilfredstilles. For det første må angrepet være moralsk berettiget. For det andre må dronen kunne utføre oppdraget på en vel så god måte som alternative metoder. Gitt at disse betingelsene er oppfylt, kan Strawser utlede følgende prinsipper fra PUR: Hvis man kan ta livet av noen ved å bruke droner, istedenfor andre, mer risikofylte metoder, har man en moralsk forpliktelse til å bruke droner,

gitt at det ikke er svært tungtveiende grunner til ikke å gjøre det. Spørsmålet er selvsagt om de finnes slike tungtveiende grunner.

I denne artikkelen har vi drøftet flere kandidater. Den viktigste innvendingen er at bruk av droner vil gjøre det lettere å forbryte seg mot ad bellum- prinsippene. Vi har argumentert for at dette er *bekymringer* det er verdt å ta på alvor. Men hvis man vil *argumentere* for at droner ikke bør implementeres, må disse bekymringene veies opp mot forpliktelsen til unngå unødig risiko for egne soldater. Dette er et vanskelig regnestykke. Det er en fare for at bruk av droner over tid vil svekke det demokratiske grunnlaget for å gå til krig. Fraværet av egne tap kan minimere den offentlige debatten om krigføring og skape en uheldig avstand til resultatene av dronekrigen. Dette kan være en grunn til ikke å implementere droner. Det hefter imidlertid to typer usikkerhet ved denne bekymringen. For det første er det vanskelig å forutse hvorvidt bruk av droner faktisk vil forårsake en slik utvikling. For det andre er det uklart akkurat hvor alvorlig en slik åpenbart negativ utvikling vil være. De negative konsekvensene av *ikke* å implementere droner er langt mer håndfaste. Vi vet at andre våpentyper, som jagerfly, vil utsette piloten for langt større risiko. Tap av soldaters liv er også et onde det er lett å vurdere viktigheten av å unngå.

Det er også en fare for at droner kan lede til flere urettferdige kriger i fremtiden. Selv om dette er en alvorlig innvending, er det ikke åpenbart at den trumfer forpliktelsen til ikke å utsette egne soldater for fare. Strawser (2010: 358-361) påpeker flere vanskeligheter med innvendingen. Anta at en stat velger ikke å implementere droner fordi de er redde for at dronene vil gjøre at de vil gå til urettferdig krig i fremtiden. De vil i så fall gjøre noe som, isolert sett, er galt nå (utsette egne soldater for unødvendig risiko) for å unngå å gjøre noe som er galt i fremtiden (gå til urettferdig krig). Denne typen argumentasjon *kan* være legitim. Å gå til urettferdig krig er mer alvorlig enn ikke å utsette egne soldater for fare. Men det er så å si umulig å beregne sannsynligheten for at man i fremtiden vil gå til urettferdig krig på grunn av droner. Gitt denne usikkerheten, er det vanskelig å komme utenom forpliktelsen til å unngå unødvendig risiko for egne soldater.

Konklusjon

Mange av de militære operasjonene hvor droner tas i bruk er moralsk problematiske. Det er ikke overraskende. Som andre våpen, kan droner brukes både til moralske og umoralske formål. De kan benyttes både i rettferdige og urettferdige kriger. Men den etiske vurdering av hvordan droner brukes i dag bør holdes adskilt fra den etiske vurderingen av teknologien som sådan. Vi har undersøkt om det er noe *spesifikt* ved droner som gjør oss mer tilbøyelige til å bryte med prinsippene for rettferdig krig. Droners økonomiske og politiske fordeler kan bidra til at kriteriet om siste utvei ikke oppfylles. Men droner kan også legge til rette for mer proporsjonale svar på trusler. Fraværet av risiko for egne soldater kan svekke den offentlige debatten om krigføring, men enn så lenge lever denne i beste velgående. Disse bekymringene må uan-

sett veies opp mot forpliktelsen til å unngå unødvendig fare for egne soldater. Frykten for at droneteknologien i seg selv medfører flere sivile tap er overdrevet. Dronenes presisjon og evne til å innhente informasjon gjør dem vel så diskriminerende som andre våpen. Men nettopp fordi dronene overvåker et område over tid, vil droner ofte skape vedvarende frykt og usikkerhet for sivilbefolkningen. Vi har argumentert for disse belastningene bør inngå i proporsjonalitetskalkylen. Dette betyr ikke at droneangrep ikke kan være proporsjonale. Men frykt er et spesifikt onde ved droneteknologien som må tas på alvor.

Takk til Lars Christie og Gjert Lage Dyndal for gode innspill.

Noter

- 1 Fartøyene kalles også RPA (Remotely Piloted Aircrafts) eller UAV (Unmanned Aerial Vehicles).
- 2 Kjemiske og biologiske våpen er forbudt i følge Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and use of Chemical Weapons and on their Destruction article 1 September 3, 1992. Atomvåpen derimot, er i seg selv ikke forbudt, men bruken vil i praksis innebære vilkårlig angrep og dermed være forbudt.
- 3 For en sammenlignende studie av sivile dødsfall i følge New America, Bureau of Investigative Journalism, Long War Journal og Umass Drone, se Plaw (2013).
- 4 Proporsjonalitetsprinsippet må vurderes ut fra hva man kan forutse før angrepet ikke på grunnlag av etterpåkløkskap. Droneteknologien gjør det mulig å ha et bedre bilde av risikoen for sivile tap og bidrar dermed til å styrke evnen til å ta forholdsregler (precautions) før angrepet finner sted og dermed også bedre evne til å unngå sivil skade/ulempe.
- 5 Her bør det imidlertid tas forbehold om at USA sannsynligvis opererer med graderte lister over Al-Qaidamedlemmer.
- 6 Se f.eks: <http://www.pewresearch.org/daily-number/majority-of-americans-support-u-s-drone-campaign/>
- 7 Eskalering er imidlertid en bekymring, spesielt når flere land utvikler droneteknologi og denne brukes i betente grenseområder (Krebs og Zenko 2014). Dette vil lett kunne sette i gang en kjedereaksjon. Selv om droner ikke i seg selv senker terskelen for konvensjonell krigføring stater i mellom, er det naturlig å anta at utvidet bruk vil øke faren for militære feilberegninger og eskalasjon av konflikter.
- 8 Takk til Jakob Elster for dette poenget.

Litteratur.

- Alston, N og H. Shamsi (8. februar 2010). «A Killer above the Law?». *The Guardian*.
- Beauchamp, Z. og Savulescu, J. (2013). «Robot Guardians: Teleoperated Combat Vehicles in Humanitarian Military Intervention». I Strawser, B, J. (red) *Killing by Remote Control*.
- Begby, E., G.M. Reichberg og H. Syse (2012). «The Ethics of War. Part 2: Contemporary Authors and Issues». *Philosophy Compass* 7/ 5: 328–347.

- Bergen, P. og D. Rothenberg, (red.). (2015). *Drone Wars. Transforming Conflict, Law and Policy*. New York: Cambridge University Press
- Bergen, P. og J. Rowland (2015). «Decade of the Drone: Analyzing CIA Drone Attacks, Casualties and Policy». I Bergen, P. og Rothenberg (red). *Drone Wars*.
- Blanchard, C. (2015). «This Is Not a War by Machine». I Bergen, P. og D. Rothenberg (red). *Drone Wars*.
- Brooks, R. (2015). «Drones and Cognitive Dissonance». I Bergen, P. og D. Rothenberg (red). *Drone Wars*.
- Brunstetter, D. og M. Braun.(2011). «The Implications of Drones on the Just War Tradition». *Ethics and International Affairs*, 24 (3): 327–358.
- Bureau of Investigative Journalism (2014). «Get the Data: Drone Wars». Hentet 26. januar 2015. <http://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/drones-graphs/>
- Enemark, C. (2014). *Armed Drones and the Ethics of War: Military Virtue in a Post-heroic Age*. New York: Routledge.
- Frowe, H. (2011). *The Ethics of War and Peace. An Introduction*. New York: Routledge.
- Hurka, T. (2005). «Proportionality in the Morality of War». *Philosophy and Phenomenological Affairs* 33, nr. 1: 34-66.
- Ignatieff, M. (2000). *Virtual War. Kosovo and Beyond*. New York: Picador.
- Kaag, J. og S. Krebs. (2014). *Drone Warfare*. Cambridge: Polity Press.
- Krebs, S. og M. Zenko. (2014). «The Next Drone Wars». *Foreign Affairs*, March/April 2014.
- Lee, P. (2012). «Remoteness, Risk and Aircrew Ethos». *Air Power Review*, 15 (1): 1–20.
- Living under Drones* (2012). International Human Rights and Conflict Resolution Clinic at Stanford Law School and Global Justice Clinic at NYU School of Law.
- Lyche, K. (16 august 2014). «Pilotprosjektet». DN Magasinet.
- New America. «Drone Wars Pakistan: Analysis». Hentet 26. januar 2015. <http://securitydata.newamerica.net/drones/pakistan/analysis>
- Otto, J. L og B. J. Webber (2013). «Mental health diagnoses and counseling among pilots of remotely piloted aircraft in the United States Air Force» *Medical Surveillance Monthly Report* 20 (3): 3–8.
- Plaw, A. (2013). «Counting the Dead: The Proportionality of Predation in Pakistan». I Strawser, B. J. (red). *Killing by Remote Control*.
- Rothenberg, D. (2015). «Drones and the Emergence of Data-Driven Warfare». I Bergen, P. og D. Rothenberg (red). *Drone Wars*.
- Singer, P. (2009a). «Military Robots and the Laws of War». *The New Atlantis*.
- Singer, P. (2009b). *Wired for War. The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century*. New York: Penguin Press.
- Singer, P. (21. januar 2012) «Do Drones Undermine Democracy?». *New York Times*.
- Strawser, B. J. (2010). «Moral Predators. The Duty to employ Unhabited Aerial Vehicles». *Journal of Military Ethics*, 9:4. 342–368.
- Strawser, B. J. (2013). (red.) *Killing by Remote Control*. Oxford: Oxford University Press.
- Syse, H. (2003) *Rettferdig krig? Om militærmakt, etikk og idealer*. Oslo: Aschehoug.
- «United States Activities in Libya» (15. juni 2011). *Washington Post*.
- US Air Force (2014) *United States Air Force RPA VECTOR. Vision and Enabling Concepts 2013-2038*. Headquarters USAF.